

ASSAJOS I ESTUDIS

Un itinerari pedagògic: trajectòria professional de José Blat Gimeno (1914-2003)

A Pedagogical Journey: the Professional Career of José Blat Gimeno (1914-2003)

Amparo Blat Gimeno

amparo.blat@uv.es

IES Francesc Ribalta de Castelló (Espanya)

Data de recepció de l'original: febrer de 2017

Data d'acceptació: maig de 2017

RESUM

Aquest article narra la trajectòria professional de José Blat Gimeno, un mestre del nostre país que començà el seu itinerari a la Clua, poble dels Pirineus lleidatans, i el finalitzà com a cap del Gabinet del Director General de la UNESCO. En aquest camí fou inspector d'ensenyament primari a les Illes Balears, expert en educació a l'Equador, Colòmbia, Cuba i Xile, i va ocupar diferents càrrecs al Ministeri d'Educació, com el de director general d'Educació General Bàsica.

PARAULES CLAU: mestre, inspector, UNESCO, política educativa, Ministeri d'Educació, Projecte Principal.

ABSTRACT

This article details the professional pathway of José Blat Gimeno, a Spanish teacher who began his career at La Clua (a village in the Pyrenees in Lerida) and ended

up becoming the Head of the Office of the Director-General at UNESCO. During his career, he was a Primary Education Inspector in the Balearic Islands, an expert in education in Ecuador, Colombia, Cuba and Chile, and held different positions at the Ministry of Education as Head of Obligatory Primary Education.

KEY WORDS: Teacher, Inspector, UNESCO, education policy, Ministry of Education, Key Project.

RESUMEN

Este artículo narra la trayectoria profesional de José Blat Gimeno, un maestro de nuestro país que comenzó su itinerario en La Clua, pueblo de los pirineos leridanos, y lo finalizó como jefe del Gabinete del Director General de la UNESCO. En este camino fue inspector de enseñanza primaria en las Islas Baleares, experto en educación en Ecuador, Colombia, Cuba y Chile, y ocupó diferentes cargos en el Ministerio de Educación, como el de director general de Educación General Básica.

PALABRAS CLAVE: maestro, inspector, UNESCO, política educativa, Ministerio de Educación, Proyecto Principal.

«Hasta entonces, como ocurriría varias veces después, se me habían confiado puestos superiores a mis capacidades del momento; traté de desempeñarlos dignamente y con eficacia; muchos esfuerzos y sacrificios me costó, pero salí adelante».¹

I. ESTUDIS I EXERCICI DEL MAGISTERI

José Blat Gimeno naix a Vinalesa (Horta Nord) l'any 1914 i cursa els estudis de Magisteri a l'Escola Normal de València, entre 1929 i 1933.² Segueix dos plans d'estudis perquè el Govern de la República n'estableix un de nou. Als seus escrits valora molt positivament l'anomenat Pla professional pel nivell de continguts sobre les assignatures i la seva didàctica i, en general, pel prestigi

¹ BLAT GIMENO, José. *Andanzas y añoranzas de una vida trajinante*. Memòries inèdites; manuscrit mecanografiat, p. 192. La documentació personal d'arxiu consultada i referenciada sobre José Blat Gimeno al present article, si no s'indica el contrari, pertany a l'arxiu familiar.

² Títol de Mestre de Primera Ensenyança, 10 d'abril de 1934.

que confereix a la formació de mestres. Aquesta valoració és confirmada en la investigació que duu a terme juntament amb Ricardo Marín Ibáñez sobre la formació del professorat.³ De fet, sempre va creure que la formació del professorat era el pilar fonamental d'un sistema educatiu de qualitat.

L'any següent de finalitzar els seus estudis és anomenat mestre de la Clua, al municipi de Sant Esteve de la Sarga (Lleida) i comença la seva carrera en el món de l'educació sota els principis del Govern de la República. Ocupa una de les escoles creades pel Pla de construccions escolars, el qual pretenia acabar amb el dèficit d'escoles que patia el país.

En el mes de gener de 1936 obté una plaça en propietat definitiva a Montitxelvo (València), que ocupa poc temps degut al colp d'estat franquista. Durant la guerra és soldat d'enginyers en els serveis auxiliars i, quan s'acaba la contesa, és anomenat mestre a Almàssera (València). Posteriorment, esdevé director de la Sección de Aprendizaje de l'Escuela Naval (Malva-rosa). José Blat sempre recordava amb especial entusiasme la seva tasca en aquest centre, on es proposà proporcionar una sòlida formació bàsica als alumnes, fills dels pescadors i dels immigrants que vivien a la zona del Grau, perquè es convertiren en tècnics de construccions navals. L'ensenyament es distribuïa entre les classes de cultura general i les pràctiques als tallers de forja, fusteria de ribera i modelisme naval. El bon funcionament del centre aconseguí omplir totes les places escolars i, pels seus resultats, el Ministeri de Marina li va atorgar el premi nacional Virgen del Carmen.

Però aquesta concepció de l'Escola com un centre de formació professional, l'objectiu del qual era la preparació tècnica, xocà amb la dels falangistes del Frente de Juventudes, que consistia en l'adoctrinament ideològic mitjançant exercicis paramilitars i esportius. La conseqüència d'aquest enfrontament provocà el seu cessament el mes de setembre de 1945 i la instrucció d'un expedient disciplinari.⁴

Pocs mesos després de la sanció, van convocar-se oposicions a la Inspecció d'Ensenyament Primari. Les preparà i n'obtingué una plaça.

³ BLAT GIMENO, José; MARÍN IBÁÑEZ, Ricardo. *La formación del profesorado de educación primaria y secundaria. Estudio comparativo internacional*. Barcelona: Teide; París: UNESCO, 1980.

⁴ FERNÁNDEZ SORIA, Juan Manuel; AGULLÓ DÍAZ, Carmen. *Maestros valencianos bajo el franquismo: la depuración del magisterio, 1939-1944*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1999.

2. DESENVOLUPAMENT PROFESSIONAL COM A INSPECTOR

Una vegada anomenat inspector a les Illes Balears, pren possessió del càrrec d'inspector en cap el 21 d'abril de 1947,⁵ i constata «el estado de abandono que reina en la enseñanza» i que «a ser inspector se le concede mucha importancia» –com és notícia a la premsa local.⁶

A més de les funcions pròpies del càrrec tenia assignades les zones de la ciutat de Palma, el districte de Manacor i l'illa de Menorca. Entre les activitats que promou cal destacar l'organització dels Círculos de Estudios, les Semanas Pedagógicas, les Exposiciones Escolares⁷ i altres en què els i les mestres se sentiren participants, es restabliren els vincles i, fonamentalment, es revifà la il·lusió professional que havia estat ensorrada pel franquisme. Tant la realització d'aquestes activitats com els temes abordats criden l'atenció en un context en el qual prevalia la jerarquització administrativa entre la inspecció i el magisteri, i el tradicionalisme propi del nacionalcatolicisme.

N'és un exemple la intervenció durant el V Congreso Internacional de Pedagogía, celebrat en 1949, especialment si es compara amb el contingut de les altres conferències.⁸ S'hi defén el valor de l'experimentació i la innovació en els mètodes de treball escolars enfront dels plantejaments imperants. Assenyala clarament l'obligació que té la inspecció en aquesta tasca i proposa unes línies concretes per portar-la a terme: el coneixement de l'alumnat en el sentit psicològic més ampli, la determinació de la intel·ligència, la mesura del rendiment, la higiene del treball escolar i l'orientació professional.

Aquestes idees les portava a la pràctica en els Círculos de Estudios: «Estas reuniones de maestros son sumamente propicias; entre ellos existe un espíritu de abnegación y una vocación grandes, que no deben dejar adormecer los que tienen una responsabilidad directora; cuando el maestro es requerido para colaborar en cualquier tarea, cuando se le plantean problemas de altura, vibra y responde siempre. Esta puede ser la primera etapa: llevar al convencimiento del maestro la necesidad de la experimentación. Cuando vea que ésta no supone un recargo en su tarea diaria, sino a lo sumo un mayor esmero, que

⁵ Ordre de 17 febrer de 1947 per la qual s'aprova l'expedient d'oposició a places d'inspectors i inspectores d'ensenyança primària. BOE, 21 de febrer de 1947.

⁶ Carta al seu germà Francisco Blat Gimeno, 22 d'abril de 1947.

⁷ «Se inauguró la Exposición Escolar Provincial», *La Almudaina* (2 de juliol de 1948); «Magna Exposición escolar. A su inauguración asistieron todas las autoridades», *Baleares* (2 de juliol de 1948).

⁸ BLAT GIMENO, José. «La experimentación en la escuela primaria», *Educación Popular. Actas V Congreso Internacional de Pedagogía. Santander - San Sebastián, 19-26 de julio de 1949*, p. 67-76.

constituye una ayuda considerable para el examen consciente de los resultados que consigue y un índice claro de los fallos más corrientes en cada alumno, que le permite corregirlos con mayor acierto, se convertirá en decidido partidario de su práctica».⁹

Explica els temes abordats en les reunions, l'exposició bibliogràfica en la qual es mostra el material necessari per a l'experimentació, així com la necessitat que la biblioteca itinerant de la inspecció pose a l'abast de tots els i les mestres els llibres apropiats per a aquesta tasca renovadora. Conclou la seva intervenció amb les recomanacions següents: «Será, en este caso, la Escuela viva, interesante y eficaz, contrapuesta a aquella otra rutinaria, cansina y desoladora, en la que no existen planes racionales de trabajo ni, por tanto, estímulos para el maestro y el niño. De lo expuesto deducimos las siguientes conclusiones: a) Es necesaria la introducción de procedimientos en la Escuela que conduzcan a un mejor conocimiento del niño y del rendimiento escolar. b) En esta tarea tiene una función primordial la Inspección de Enseñanza Primaria. c) Deben establecerse Grupos Escolares modelo en las capitales de provincia. d) Debe establecerse una vinculación efectiva entre la Escuela y los Centros psicotécnicos para el estudio de los casos de anormalidad infantil y para la orientación profesional de los escolares».¹⁰

D'alguna manera, la seva activitat a les Illes Balears sortí del reconeixement de la tasca pedagògica que s'hi havia desenvolupat des de principis de segle, així com de l'intent de contrarestar les conseqüències de la depuració que havia patit el magisteri. Com escriu en un article sobre Víctor García Hoz,¹¹ «Los tiempos eran poco propicios en Mallorca para tales actividades; pesaban sobre los maestros las dificultades de orden económico que les obligaban a obtener recursos complementarios en otras actividades, generalmente de clases particulares. Por otro lado, existía una honda división entre ellos, secuela de la Guerra Civil, que motivaba un cierto desaliento y malestar en aquel magisterio balear competente y abnegado que había prestigiado la escuela pública y había extinguido prácticamente el analfabetismo de los adultos, y en el que brillaban, entre tantos otros nombres, los hermanos Rotger, Salvà, Deyà, Riera, Rosselló Simonet... Parecidas características predominaban en el ámbito pedagógico nacional. Una crisis, un letargo profundos del movimiento

⁹ *Ibidem*, p. 73.

¹⁰ *Ibidem*, p. 76.

¹¹ BLAT GIMENO, José. «García Hoz visto por un "alumno a distancia"», *Bordón*, núm. 239 (setembre-octubre de 1981).

pedagógico español se habían producido por la marcha hacia el exilio, o por la forzosa inactividad que motivaban las depuraciones, de un grupo selecto de figuras representativas de la pedagogía española».¹²

Cal assenyalar també les seves accions en el *Boletín de la Inspección de Enseñanza Primaria de Baleares* i les emissions escolars setmanals a Radio Mallorca. Reconeix les dificultats dels mestres de magisteri, que «no sólo han de hacer frente a obligaciones tradicionales de la profesión, conocimiento de la psicología del niño y empleo acertado de los métodos pedagógicos», a les quals se sumen les generades pel «divorcio entre la sociedad y la escuela». Aquest divorci es manifesta en la no assistència de l'alumnat a l'escola que, segons Blat, no és deguda solament a raons econòmiques, sinó a la visió que les famílies tenen de l'escola. Per tant, proposa el contacte del mestre amb les famílies a fi que comproven que a l'escola es treballa i que és la millor garantia de la seva formació. Veu la necessitat de «traer las cuestiones de la vida a la escuela»,¹³ i de reflectir, així, les mateixes preocupacions manifestades per altres mestres durant la República.

Al *Boletín de la Inspección de Enseñanza Primaria de Baleares* Blat escriu ressenyes de novetats bibliogràfiques útils per a l'exercici de la docència i articles sobre diferents temes. En tots hi subjau el predomini del caràcter tècnic de l'educació enfront de l'ideològic de l'època, i la metodologia activa enfront de la passiva i tradicional.

S'hi destaca el que es refereix a un programa impulsat per García Hoz i experimentat en diverses escoles, amb el qual es pretenia vincular escola i societat.¹⁴ L'alumnat preguntava a familiars, veïnat i autoritats sobre llegendes locals, el significat de festes i costums, dades estadístiques de la població, ocupació, comunicacions, etc., amb la intencionalitat que conegueren el seu entorn, i alhora suscitar l'interès de la comunitat pel treball escolar. Aquest punt de vista metodològic també exigia l'activitat de l'alumnat i la cooperació mútua.

Amb les emissions a Radio Mallorca, també pretén trencar la separació entre l'escola i la societat mitjançant la col·laboració d'altres entitats, com

¹² Menciona Luzuriaga, Casona, Hernández Ruiz, Ballesteros, Tirado Benedí, Roura Parella, Comas, Xirau, Almendros, Cuyás, Alvero i Zulueta.

¹³ BLAT GIMENO, José. «El nuevo curso escolar», *Boletín de la Inspección de Enseñanza Primaria de Baleares* (setembre-octubre de 1948).

¹⁴ BLAT GIMENO, José. «Un Programa de enseñanza Social en las Escuelas de Baleares», *Boletín de la Inspección de Enseñanza Primaria de Baleares* (novembre de 1950).

ara l'Institut Provincial de Sanidad, el Colegio Oficial de Secretarios, Interventores y Depositarios de la Administración Local o la Junta Diocesana de Acción Católica. Tal vegada és per aquest conjunt de tasques que obté el primer premi en el concurs nacional per a inspectors convocat per l'Institut San José de Calasanz del CSIC en 1949.

La realització d'aquestes activitats respon a la seva concepció sobre la inspecció, com explica en un dels últims documents escrits sobre la política educativa espanyola.¹⁵ En primer lloc, creu que la inspecció constitueix per a l'Administració una garantia de control del compliment de les normes que regeixen el sistema educatiu. En segon lloc, cal proporcionar informació útil de fets i elements de judici que ajuden els responsables de la política educativa en la presa de decisions. En tercer lloc, ha d'assessorar el magisteri en les seves visites a centres, en seminaris o cursos de perfeccionament tot mitjançant la difusió de resultats d'experiències innovadores i d'investigació. Entén que aquest assessorament s'ha de fonamentar en situacions extremes de l'avaluació de les accions dels centres, en la valoració de les aptituds i treball dels i les mestres, i que sempre ha d'estar orientat a millorar la qualitat de l'ensenyament.

Raonablement, per poder desenvolupar totes aquestes tasques, els inspectors i les inspectores han de tenir una experiència docent «prolongada y fecunda» en el nivell educatiu o en la matèria especialitzada a inspeccionar, una formació pedagògica de nivell universitari i una preparació especialitzada en les tècniques d'inspecció. Blat detalla a què es refereixen aquestes tècniques: anàlisi de necessitats i problemes del sistema educatiu, observació de l'aula, avaluació del rendiment, direcció de grups, metodologia d'investigació i foment de la participació social en l'obra educativa.

El reconeixement del treball desenvolupat durant aquests anys a les Illes Balears es percep amb el seu nomenament, el 1952, com a inspector central d'ensenyament primari, i el consegüent trasllat a Madrid. A les pàgines de les seves memòries recorda els propòsits d'aquesta etapa: «Tres objetivos esenciales inspiraron la acción en ese período ministerial: el afán de promover la convivencia y de restablecer en su plenitud de derechos a los profesores que habían sido lesionados en ellos, la decisión de poner orden en la caótica situación creada por la concesión de un considerable número de comisiones de servicios a maestros y catedráticos, y el propósito de llevar a cabo

¹⁵ *Proyecto para la Reforma de la Enseñanza. Observaciones y sugerencias*. Escrit a propòsit de l'aprovació de la LOGSE.

reformas técnico-pedagógicas que incrementasen el rendimiento del sistema educativo».¹⁶

Objectius complicats d'aconseguir en l'ambient i les circumstàncies de l'època: «Eran tiempos difíciles: la situación económica del país, la penuria de los recursos dedicados a la educación, el absentismo escolar, las secuelas de la Guerra Civil, con la severa depuración que afectó ampliamente al personal docente, pesaban dura y desfavorablemente en el sistema educativo».¹⁷

Malgrat el volum de treball i els viatges que havia de dur a terme per atendre la zona que li corresponia —Andalusia i nord d'Àfrica—, és secretari de la Sociedad Española de Pedagogía i assessor pedagògic de la Institución de Formación del Profesorado de Enseñanza Laboral, on crea i dirigeix el butlletí. També troba temps per llegir i seguir aprenent. Adolfo Maíllo¹⁸ recorda la seva «asistencia a clases de lenguas extranjeras y la compra de toda la colección de la Revista de Pedagogía».

Aquesta formació li resulta molt útil quan forma part de l'equip ministerial, aleshores encapçalat per Joaquín Ruiz-Giménez, que pretenia obrir relacions amb altres països i organismes internacionals. Assisteix a congressos celebrats a Suïssa, Alemanya, Itàlia, França... durant els quals segueix aprofitant les ocasions per adquirir més llibres.

El més rellevant de tots els congressos als quals acudeix és la VIII Conferència General de la UNESCO, celebrada a Montevideo el 1954. Explica que «Hay mucha expectación en torno a España y Rusia, ya que es la primera vez que coinciden en una Asamblea».¹⁹ També és important per les conseqüències que tindrà en la seva trajectòria professional.

3. FUNCIONARI DE LA UNESCO

Les intervencions de Blat en aquesta Conferència són tan valorades per la UNESCO que el director del Departament d'Educació li proposa un lloc de treball. L'accepta i comença la seva trajectòria com a funcionari internacional

¹⁶ BLAT GIMENO, José. «Ha muerto un gran educador: Agustín Serrano de Haro», *Ya* (4 de setembre de 1981).

¹⁷ BLAT GIMENO, José. «Adolfo Maíllo figura señera de la Inspección Escolar», *El Magisterio Español* (17 de setembre de 1991).

¹⁸ Carta de Adolfo Maíllo, 14 de setembre de 1991.

¹⁹ Carta al seu germà Francisco. Montevideo, 3 de novembre de 1954.

en l'esmentada organització, amb la qual continuarà col·laborant en treballs encarregats pel mateix director general, fins i tot després de la seva jubilació.

A propòsit d'aquest nomenament convé tenir en compte que en aquella època la relació de l'Estat espanyol amb l'exterior era quasi nul·la, degut al rebuig que el franquisme produïa i per l'interès del règim a mantenir el país aïllat. A més, la imatge que predominava a l'Estat espanyol sobre aquestes organitzacions es caracteritzava perquè es consideraven de tendència esquerrana i radicalment oposades a la ideologia de la dictadura.

La marxa a l'estranger i el fet de viure i treballar en altres països li permeten conèixer altres realitats educatives. En una carta escrita a un company d'estudis²⁰ que volia crear una editorial de textos pedagògics expressa sincerament la seva opinió sobre l'ensenyament primari a l'Estat espanyol: «Vista desde un buen observatorio y contrastada con las realizaciones de fuera, ofrece una impresión de atonía –casi diría que de agonía– estremecedora. Bien está que se hable de problemas finalistas de la educación e indispensable que los Maestros estén imbuidos de su sentido trascendente. Pero ¿está reñido con una técnica en los medios cuidadosa, solvente y eficaz? Desdichadamente casi todo se intenta justificar a base de patéticas alocuciones –no pocas veces a cargo de sinvergüenzas– en las que se manejan, profanándolos, los conceptos y valores más sagrados, sin considerar que la misma grandeza de éstos exige una categoría proporcionada en los medios técnicos y didácticos que los han de transmitir». Més endavant detalla les característiques que haurien de tenir les publicacions de la nova editorial: «Tienen que ponerse al alcance del Maestro en el doble sentido de nivel y de contenido. Comenzar por lo didáctico y metodológico que es lo que de modo inmediato les interesa; desde lo que en abstracto la enseñanza de tal o cual materia debe ser hasta la estructura concreta de la lección. La aspiración de que la personalidad del Maestro debe resolverlo todo me parece excelente, pero un tanto utópica, por ahora, en ese y en este medio. Tiene que ayudársele de un modo absolutamente útil y práctico y hacer que se beneficien de experimentaciones absolutamente serias, que las hay y no pocas de los últimos veinte años. En este sentido creo que podré ayudarlos. Conviene aprovechar más lo europeo; especialmente Lovaina. Italia y Suiza están produciendo cosas muy interesantes. Me permito señalarte como obra del mayor interés las últimas Guías Didácticas del Ministerio de Educación de Inglaterra. Ahí editó las primitivas, con gran éxito Luzuriaga,

²⁰ Carta a Vicente García Llácer, mestre valencià, 2 d'octubre de 1955.

en 1931, si no recuerdo mal. También se necesitarían obras de mayor fuste doctrinal, pero eso, aunque parezca paradójico, es más fácil en España: García Hoz, Ángeles Galino, Millán Puelles, González Álvarez, Pacios... Toda esa parte de posibles realizaciones te la ampliaría, incluso enviando obras tipo, si el proyecto sigue adelante. Junto a ello una Revista, más accesible al Maestro que la del Instituto San José de Calasanz, pero más técnica y menos lacrimógena que algunas de las que ahí se publican con gran difusión. También libros escolares y cuadernos de ejercicios sistema Winetka; ésto sólo proporcionaría base económica a la editorial».

Des del primer moment la UNESCO s'identifica amb els principis de l'organització, la qual havia estat creada en el marc de les Nacions Unides com a reacció als horrors de la Segona Guerra Mundial. Amb la finalitat d'aconseguir la construcció de la pau en la ment de les persones, defén la solidaritat i la cooperació entre els països mitjançant l'educació, la ciència i la cultura. Com assenyalava Blat en les seves memòries, el seu objectiu ha estat la supressió de les discriminacions per motius religiosos, racials, de sexe, ètnics o per viure en el medi rural, sempre al servei dels drets humans i del progrés de tots els pobles. En definitiva, es tracta d'assegurar el dret a l'educació i la igualtat de possibilitats educatives a tota la població, tot potenciant el desenvolupament de les capacitats de cada persona i compensant determinats factors negatius.

La línia d'intervenció en què Blat treballa és la cooperació tècnica educativa amb altres països. Aquesta cooperació anava dirigida a països que acabaven d'independitzar-se i, en general, a països en desenvolupament; se centrava en l'assessorament a ministeris d'educació per a l'elaboració de plans i reformes educatives, i en la formació del professorat. Les activitats es basaven en la modalitat, inèdita fins aleshores, de cooperació multilateral i d'ajuda tècnica, que pretenia ser una alternativa a les pressions polítiques i culturals inherents a la cooperació bilateral. Però calia que les introduïren experts que no conceberen la seva missió com un simple trasplantament de l'educació del seu país d'origen al país on treballaven. Més aviat calia propiciar el desenvolupament endogen a partir de les condicions del context mateix.

Els països on treballa són l'Equador (1955), Colòmbia (1957), Cuba (1958) i Xile (1961). La seva tasca es focalitza en l'anomenat Projecte Principal, el propòsit del qual era l'extensió i millora de l'educació a Amèrica Llatina, mitjançant cinc línies d'intervenció: la creació de serveis de planificació de l'educació, l'expansió de l'ensenyament primari, la formació de mestres, la renovació dels programes escolars i la preparació de personal especialitzat en diferents àrees educatives. Va conèixer quasi tots els països americans, en

participar en cursos, seminaris, conferències i reunions celebrats en distints indrets del continent.

Amb aquesta experiència es converteix en un dels principals especialistes en l'educació a Amèrica Llatina. S'havia familiaritzat amb els seus problemes i s'interessava profundament per l'evolució de la regió, la qual considerava especialment propícia per a l'acció de la UNESCO. Així doncs, és anomenat, a finals de 1962, cap de la divisió d'educació per a la zona.

Durant els primers anys és assessor dels ministeris d'educació a l'Equador i Colòmbia, i al mateix temps professor de l'Escola Normal Superior a Quito i de la Universitat Pedagògica a Bogotà. Hi fa servir la seva experiència com a inspector quant a l'organització escolar i la dinamització del professorat, col·laborant en l'elaboració dels plans d'estudis per a l'ensenyament primari.

La UNESCO li oferia bones perspectives professionals. Després de romandre un any a Colòmbia, en unes condicions laborals semblants a les de l'Equador, es trasllada el maig de 1958 a l'Havana, com a especialista del programa d'educació a l'Oficina Regional de la UNESCO per a l'Hemisferi Occidental.

Sens dubte, el treball més important dels desenvolupats per Blat durant aquest període és el Projecte Principal: «Trata de convertir en realidad el viejo ideal de las Constituciones Latinoamericanas de 'escuela y educación para todos', proyecto que tiende a dar efectividad al principio democrático de proporcionar iguales oportunidades a todos los niños en materia de educación, a asegurar un educación popular que redima de la incultura y de la miseria a grandes sectores humanos de este Continente, a través de escuelas cuyo contenido y acción sean de efectiva preparación para una vida mejor. Frente a la inercia o a la improvisación apresurada surgen ahora el estudio cuidadoso, el propósito tenaz, metódicamente desarrollado, que trata no solamente de resolver los problemas presentes, sino de entrever los que en un futuro no lejano originará el crecimiento demográfico que aquí, en toda América Latina, es de los mayores del mundo».²¹

El seu nou nomenament i destí a Santiago de Xile com a adjunt del coordinador de l'esmentat programa ho confirmen: «El trabajo que tengo encomendado no difiere mucho del que realizaba en La Habana, ya que el cargo es el mismo, pero se suman a él labores de otra índole. Los nuevos trabajos, realizados en común con economistas y estadísticos, tienen como

²¹ Cerimònia de clausura del II Seminari d'Educació. Mèxic DF, 19 de desembre de 1959.

finalidad determinar el número y tipo de profesionales que harán falta en los próximos años en los países de América, para atender e impulsar todas las ramas de la producción y aconsejar a los Ministerios de Educación las medidas que deben adoptar para preparar adecuadamente a dicho personal».²²

El Projecte Principal, desenvolupat entre 1957 i 1966, va ser aprovat per les delegacions dels països d'Amèrica Llatina en la Conferència Regional de la UNESCO celebrada a Lima el 1956. Inicialment es va concebre com un projecte centrat en la formació del professorat, «convirtiéndose en un amplio y ambicioso plan con objetivos que afectaban a la totalidad del sistema educativo y que requería un fuerte espíritu de solidaridad y de coordinación de los esfuerzos nacionales y regionales en el marco de las actividades de la UNESCO».²³

Hi van participar destacats educadors com a membres de les delegacions dels diferents països, que hi van enriquir els debats, especialment en les propostes de futures accions. Per això, el Projecte va elaborar publicacions, va portar a terme nombroses activitats de formació del professorat i d'especialistes en administració educativa, i també va organitzar un grup d'experts itinerants encarregat d'assessorar els ministeris d'educació en la reestructuració de sistemes educatius per aconseguir l'objectiu de l'extensió i millora de l'ensenyament primari.

Els resultats obtinguts van ser realment positius en aspectes quantitius, com el nombre d'alumnes escolaritzats a primària, nombre d'escoles, professorat format i pressupost nacional destinat a educació. També en aspectes qualitius, com el nivell de la formació del professorat, els programes i l'organització dels sistemes. Blat atribueix aquests èxits als esforços duts a terme per cada país i al fet que «la UNESCO ofreció el marco apropiado para analizar las deficiencias, sus causas y sus consecuencias, así como para motivar y coordinar los planes de acción de conferencias, seminarios y publicaciones».²⁴

A finals de 1962 és destinat a la seu central de la UNESCO, a París, concretament a la divisió d'Amèrica Llatina del Departament d'Educació. Com explica a les seves memòries, les preocupacions, les dedicacions i els interessos canvien notablement dels que havia viscut fins aleshores: el treball es converteix en una tasca més burocràtica i més allunyada dels problemes reals, que de vegades sembla desconèixer les situacions i les necessitats.

²² Carta al seu germà Francisco. Santiago de Xile, 4 de maig de 1961.

²³ BLAT GIMENO, José. «El Proyecto Principal», *Lien*, París, 2002.

²⁴ BLAT GIMENO, José. «El Proyecto Principal», *Lien*, París, 2002.

La seva experiència en distints països llatinoamericans li proporciona un coneixement directe i les seves anàlisis són especialment tingudes en compte. Segurament per això el 1965 és nomenat director de l'Oficina Regional d'Educació de la UNESCO per a Amèrica Llatina (Santiago de Xile), i torna a viure al continent americà. Per primera vegada la premsa espanyola²⁵ es fa ressò d'un nomenament en el seu itinerari pedagògic.

Entre les activitats que duu a terme cal destacar l'organització de la conferència, conjuntament amb la CEPAL, sobre el planejament econòmic i social. Fins aleshores mai s'havien reunit els ministres d'educació i els ministres d'economia amb el propòsit de vincular el sistema educatiu i el sistema productiu, sempre des de la perspectiva humanística de la UNESCO.

Posa les bases d'una nova política educativa, tot abordant qüestions com l'estructura dels sistemes educatius, l'educació general i especialitzada, l'educació permanent d'adults i programes d'alfabetització, l'administració educativa, l'avaluació i qualitat de l'educació, i la formació de personal de serveis educatius. Finalment, es refereix als punts clau de les reformes que calia introduir als sistemes educatius, si es volien satisfer les aspiracions i els requeriments de la futura societat llatinoamericana.

A principis de setembre de 1966, Blat torna a París a ocupar el càrrec de cap de la divisió d'Amèrica Llatina en el Departament d'Educació. Com escriu en una carta al seu germà Francisco, «es el domicilio número 15 desde que me casé».²⁶ Per les seves funcions, continuarà viatjant sovint a Amèrica, a més d'altres regions del planeta.

Durant els anys següents continua el seu ascens professional en l'organització internacional fins que, en 1974, és nomenat cap del Gabinet del Director General el senegalès Amadou Mahtar M'Bow. En aquest lloc, el més alt entre el personal funcionari, desenvolupa una intensa activitat que va més enllà de l'àrea d'educació i de la regió d'Amèrica Llatina.

En 1976, ja jubilat, és contractat com a assessor del director general durant períodes anuals que es van renovant fins al desembre de 1987, per a la realització de diverses activitats de gran responsabilitat. Per exemple, en el contracte de 1977 se li encarrega elaborar un estudi dels informes del pla a mitjà termini de l'organització; altres sobre la descentralització de les

²⁵ «Nuevo director de la oficina de la UNESCO», *ABC* (26 de maig de 1965). «El profesor español José Blat, designado para un alto cargo en la UNESCO. Dirigirá la Oficina Regional de dicha Organización para Hispanoamérica», *La Vanguardia Española* (26 de maig de 1965).

²⁶ Carta al seu germà Francisco. París, 24 de setembre de 1966.

activitats de l'organització, sobre l'Institut Internacional de Planificació de la Educació o sobre l'Institut de la UNESCO per a l'Educació (Hamburg). També participa en missions d'inspecció d'alguns projectes operacionals. Igualment, en el contracte de 1979, hi figuren la revisió dels programes de cooperació amb la Banca Internacional i els Bancs Regionals, l'elaboració d'un estudi sobre la influència de la UNESCO en les polítiques nacionals d'educació i l'assistència a la seu per consultes a petició del director general.

4. FUNCIONARI DEL MINISTERI D'EDUCACIÓ (1969, 1976, 1980)

José Blat interromp el seu treball a la UNESCO quan el Ministeri d'Educació espanyol li demana col·laboració. La primera vegada participa en l'elaboració del Llibre blanc que va promoure, en 1969, el ministre d'educació de l'època, Villar Palasí. Posteriorment és director general d'EGB en 1976, quan era ministre Carlos Robles Piquer. I entre els anys 1979 i 1982 col·labora amb el titular del departament, Federico Mayor Zaragoza.

No és casualitat que la intervenció de Blat tingués lloc en aquells moments, al llarg de la dècada dels setanta, quan l'Administració intenta introduir reformes importants al sistema educatiu. En tots aquests períodes trasllada la residència de París a Madrid, però les circumstàncies polítiques i administratives el fan renunciar-hi i de nou torna a la UNESCO.

La tasca que se li encarrega en el Llibre blanc va consistir a fer una anàlisi dels principals problemes de la situació escolar espanyola, que permetés planejar les línies generals d'un nou sistema educatiu. El Llibre va ser concebut com un document de consulta sobre el qual poguessen opinar institucions i organitzacions, especialment del professorat, associacions familiars i, en general, els distints sectors socials, però el mateix govern va impedir que es dugués a terme aquest debat.

El document s'articulava en dues parts. La primera era una anàlisi crítica de la situació educativa, on s'exposaven les grans desigualtats que hi havia en les possibilitats d'accés a l'educació, segons la classe i el medi social de procedència. En la segona part s'hi proposaven distintes mesures entre les quals destaquen l'establiment de l'educació general bàsica, gratuïta i obligatòria fins als 14 anys, la formació professional intensiva i accelerada abans de la incorporació al món laboral, l'educació unificada i polivalent en el batxillerat, i la possibilitat que totes les persones amb capacitat i interès poguessen cursar estudis superiors.

Aquestes propostes suposaven una autèntica innovació per al sistema educatiu vigent, més propi del segle XIX que de finals del segle XX i en un règim polític dictatorial. Només algunes d'aquestes propostes es van portar a terme amb bastants dificultats i resistències.

L'any 1976 entra a formar part de l'equip ministerial de Carlos Robles Piquer com a director general d'EGB. En un dels documents conservats a les seves carpetes personals es troben els plantejaments que el van guiar durant aquest temps, i també mostra la seva manera d'analitzar i planificar.²⁷ Arrenca de l'important paper que el sistema educatiu ha de tenir en la política del nou govern i dels greus i nombrosos problemes que afronta en aquest moment l'educació a l'Estat espanyol. El document s'estructura en dos apartats: un de referit a la necessitat d'una nova concepció de l'acció del ministeri, en el sentit de formular, juntament amb una política educativa, una política científica i una política cultural estretament relacionades i coordinades. I l'altre, més específic, sobre la política educativa.

En aquest segon proposa començar per l'avaluació dels resultats de l'aplicació de la Llei general d'educació de 1970, «rigurosamente objetiva de los resultados y consecuencias, de sus aciertos, sus errores y sus lagunas». També suggereix centrar-se en les qüestions que han resultat més polèmiques o que han suscitat dificultats més grans en la seva aplicació. En concret, la generalització de l'EGB a tota la població del grup d'edat corresponent, la «gratuidad»²⁸ d'aquest període, l'estructura del sistema educatiu, la formació, selecció i situació del professorat, i l'administració i finançament de l'educació.

A continuació assenjala el mètode de treball, que consisteix en la creació de grups de treball, «pequeños pero representativos de las distintas categorías del personal que participa directamente en las funciones que implica cada uno de los puntos indicados». Cadascun dels grups ha de presentar els informes corresponents en un termini de tres mesos, i amb aquests s'elaboraria un pla conjunt que es faria públic en el mes de maig i permetria implantar algunes de les seves propostes al curs escolar següent.

També convé tenir presents les seves paraules en la presa de possessió amb les quals va expressar les línies d'actuació que anava a seguir: «En tres direcciones fundamentales creo que debe orientarse la acción en el campo de la EGB: garantizar el derecho a la educación de toda la población en edad

²⁷ *Sugestiones para un esquema de política educativa*. Document mecanografiat sense data, c. 1976.

²⁸ Entre cometes a l'original.

escolar, contribuir a la consecución de la igualdad de oportunidades educativas y dar una formación adecuada para la convivencia y la concordia entre los españoles. El derecho a la educación está reconocido universalmente como primordial puesto que condiciona el ejercicio y disfrute de los demás derechos del hombre. [...] Queda mucho por hacer para que sea efectiva la gratuidad generalizada, la cual debe ser un objetivo, primero entre los primeros, de la política educativa».²⁹

L'ensenyament bàsic i obligatori no era gratuït per les despeses que suposava a les famílies l'escolarització de fills i filles, tant als centres privats com als públics. Ho manifesta al ministre d'educació de l'època, Robles Piquer: «El punto de partida del examen debiera ser el siguiente: hace años la enseñanza era gratuita en las escuelas oficiales, mientras que las escuelas privadas se sostenían con las cuotas que abonaban las familias que elegían esos centros para la educación de sus hijos. Ahora ha dejado de ser gratuita la enseñanza en gran parte de las escuelas oficiales –debido al sistema de permanencias–, y los centros privados, en buen número, reciben a la vez las cuotas de las familias y las subvenciones del Estado, lo que hace que la enseñanza privada sea más costosa que nunca. Es decir, después de seis años de la promulgación de la Ley General de Educación, en la que se establecía la gratuidad para la enseñanza básica y el primer ciclo de formación profesional, no existe prácticamente la enseñanza gratuita. El afán de efectismo desde el Ministerio y la falta de un análisis cuidadoso de los diferentes aspectos del problema han creado una situación a la que es extraordinariamente difícil encontrar solución por los aspectos políticos implicados en la misma y la maraña de intereses, sobre todo de los centros privados, que existe en torno a la enseñanza».³⁰

A més, les dades mostraven que al llarg dels últims anys, l'ajuda estatal als centres privats s'havia anat incrementant quant a les subvencions i quant al cost del mòdul de les unitats subvencionades, tot i que el Ministeri no disposava del volum de les ajudes concedides. També assenyala les ajudes a la construcció de centres, que suposen una quantitat important, així com els préstecs i les exempcions que aconseguix l'ensenyament privat en virtut de les declaracions d'interès social. No oblida els problemes del sector estatal, la solució dels quals exigeix recursos considerables i en què, en general, l'alumnat procedeix dels sectors socials menys afavorits.³¹ La posició de Blat en aquesta

²⁹ Paraules pronunciades durant la presa de possessió, 7 d'abril de 1976. Notes manuscrites.

³⁰ Carta al ministre Robles Piquer, 9 de març de 1976.

³¹ *Observaciones al Informe de la Comisión Interministerial sobre la ayuda a la enseñanza privada*, 5 d'agost de 1976.

qüestió li genera enfrontaments, especialment amb el poderós president de la patronal, pare Martínez Fuertes, de l'orde agustiniana, que l'acusa de retardar els expedients de classificació i transformació dels centres privats.³²

D'altra part, proposa mesures de caràcter immediat,³³ entre les quals destaquen l'anul·lació de sancions per motius polítics al professorat,³⁴ la cancel·lació d'expedients als estudiants, la creació d'un clima de diàleg entre el ministeri i els ensenyants, a fi d'impulsar la seva participació real en les reformes educatives. Com afirma en una entrevista: «La participación del profesorado y de sus representantes en la elaboración de reformas educativas me parece fundamental. Su conocimiento directo de los problemas educativos que se plantean en la práctica diaria permite una contribución de irremplazable valor. Habría que evitar el riesgo de lo que en frase jocosa decía el pensador francés Alain: "Las reformas educativas son concebidas, en parte, por personas que enseñaban bien, pero que ya no se dedican a esa función; en parte, también, por individuos que enseñaban mal y que por esa razón han optado por el ejercicio de funciones de administración y, en parte, finalmente, por funcionarios administrativos que no han enseñado jamás." La relación entre dirigentes de la educación y profesorado debe ser de doble dirección y no en sentido unilateral de arriba abajo, como ha sido en determinados casos la tendencia. El feed-back anglosajón es especialmente fecundo y provechoso en toda política educativa».³⁵

També hi proposa una sèrie de mesures de caràcter permanent que afavoriren la integració social i la convivència. Per exemple, l'existència d'un tronc comú de formació de la durada més llarga possible i amb diversificacions, l'eliminació de les tendències dels centres privats que discriminen els alumnes de classes socials menys afavorides, i la revisió dels textos amb una interpretació «maniqueïsta» de la nostra història.

Quant a la igualtat d'oportunitats, destaca el desenvolupament de l'educació preescolar, l'aplicació dels mètodes d'ensenyament individualitzat, la implementació de l'educació de persones adultes en el marc d'un sistema

³² Carta a Daniel Regalado Aznar, president del Sindicat Nacional d'Ensenyament, 22 de juliol de 1976.

³³ *Sugestiones para un esquema de política educativa*. Document mecanografiat sense data, c. 1976.

³⁴ Entre la documentació personal de l'època hi ha nombroses cartes d'exiliats que li sol·liciten informació sobre la possibilitat de reingressar-hi i cobrar la jubilació. En molts casos resultava un impediment no tenir la nacionalitat espanyola.

³⁵ EGUIBAR, Mercedes. «Educar para la convivencia. Declaraciones del director general de EGB», *El Magisterio Español*, núm. 10350, (setembre de 1976).

d'educació permanent o l'aplicació d'una política de concessió de beques i de préstecs a l'estudi. Respecte de la qualitat, defensa que s'ha d'avaluar el rendiment dels centres, del professorat i de l'alumnat, millorar els sistemes de formació i perfeccionament del professorat de tots els nivells, així com estimular i facilitar la introducció d'innovacions pedagògiques tot fomentant les investigacions educatives.

Alguns d'aquests objectius es troben en una sèrie de disposicions oficials referides a l'ensenyament de persones adultes,³⁶ a l'avaluació, promoció i recuperació de l'alumnat,³⁷ i a la creació d'una nova assignatura anomenada Educació per la Convivència,³⁸ i la del Programa EDINTE (Ensayo y Difusión de Nuevas Técnicas Educativas).

Paral·lelament a aquesta normativa cal assenyalar, pel seu caràcter complementari, els informes que presenta a la Direcció General d'Universitats sobre la situació de les escoles nacionals de pràctiques –annexes a les normals–, el sistema d'oposicions per a l'ingrés al cos de professorat d'EGB, i els plans d'estudi de les escoles universitàries de formació del professorat d'EGB. Pensa que el pla d'estudis vigent no ofereix suficient atenció a les matèries pedagògiques: «En términos comparativos, el tiempo que se dedica a esas materias en nuestro plan de estudios es notoriamente inferior al que se emplea en los países de mejor nivel educativo con dicha finalidad».³⁹

Defén que s'han de definir les funcions i normalitzar el sistema de provisió de les vacants de professorat de les escoles annexes: «No puede concebirse una escuela de formación del profesorado verdaderamente eficaz sin una escuela aneja donde los alumnos de aquella tengan la oportunidad de conocer las realizaciones pedagógicas más apropiadas para su formación y en las que se les ofrezca el marco adecuado para suscitar en ellos el interés por la experimentación y por las innovaciones pedagógicas».⁴⁰

Hi havia altres disposicions que ja estaven aprovades i solament pendents de publicació quan deixa el càrrec, com ara els decrets referits a l'educació bilingüe, a les associacions de pares d'alumnes i als concerts amb el sector

³⁶ Resolució de 27 de juliol de 1976, sobre autorització d'ensenyament per a persones adultes. BOE, 14 agost de 1976.

³⁷ Resolució de 17 de juliol de 1976 sobre el sistema d'avaluació contínua. BOE, 14 d'agost de 1976.

³⁸ Ordre de 29 de març de 1976, sobre l'assignatura Educació per a la Convivència. BOE, 3 de desembre de 1976.

³⁹ EGUIBAR, Mercedes. «Educar para la convivencia. Declaraciones del director general de EGB», *El Magisterio Español*, núm. 10350, (setembre de 1976).

⁴⁰ *Ibidem*.

privat. De la mateixa manera, les ordres que regulen els serveis d'orientació escolar i vocacional per a alumnes d'EGB, i la que regula els centres d'assaig i aplicació per a la difusió d'innovacions educatives.

També estava pendent en la Direcció General de Personal una petició per l'assignació d'especialistes en matemàtiques, ciències i llengua a les inspeccions i la concessió de dedicacions exclusives per a l'experimentació de nous continguts i orientacions pedagògiques de la segona etapa d'EGB.⁴¹

Totes aquestes actuacions responien a un plantejament totalment distint al que s'havia seguit al Ministeri; trencaven dinàmiques perpetuades al llarg del temps i en proposaven altres de radicalment noves, d'acord amb els desitjos de la gran majoria de la societat espanyola. Era un moment especialment complicat i delicat en els àmbits polític, econòmic, social, laboral, cultural i, sens dubte, educatiu, tal com ho explica Blat: «Me equivoqué en la impresión que tenía ahí sobre el número y gravedad de los problemas educativos de este lado de los Pirineos. La situación es más seria de lo que pensaba y veo difícil que se pueda hacer mucho en una etapa como ésta, que se caracteriza por la transitoriedad y por la actitud generalizada de recelo frente a lo oficial».⁴²

Estem en l'etapa anomenada transició, en el pas de la dictadura franquista a la democràcia i Blat creu que la seva experiència i el seu treball en altres països i a la UNESCO poden ser aprofitats. En aquest sentit, es poden situar aquestes crítiques reflexions: «La administración y gobierno de la educación española debería caracterizarse a partir de ahora por una modificación profunda de ciertas tendencias y hábitos de etapas anteriores. Habría que evitar el triunfalismo, el efectismo, la promesa irresponsable, el arbitrio y la dilapidación de los recursos. Debería actuarse con rigurosa sinceridad al exponer problemas y metas alcanzadas, buscar la eficacia real, prometer lo que se pueda cumplir, huir de la improvisación y basar toda acción en la reflexión, introducir, en fin, la austeridad más rigurosa en los gastos del Departamento».⁴³

Una de les seves intervencions més importants és l'organització d'una reunió amb representants del professorat, durant el mes de setembre, per

⁴¹ En el moment del cessament hi havia en estudi altres disposicions legislatives sobre les cooperatives d'ensenyament, el caràcter educatiu de l'etapa preescolar i la seva continuïtat en l'EGB, el tractament interdisciplinari de les matemàtiques i les ciències en la segona etapa d'EGB i la creació de centres estatals d'educació permanent.

⁴² Carta a Raimundo Pérez-Hernández, ambaixador espanyol en la UNESCO, 4 de maig de 1976.

⁴³ *Sugestiones para un esquema de política educativa*. Document mecanografiat sense data, c. 1976, p. 8.

tractar el rendiment i la qualitat de l'educació.⁴⁴ El seu discurs comença amb referències històriques, des de la Llei Moyano, assenyala uns indicadors quantitatius sobre el rendiment del sistema i comenta, finalment, les mesures que s'havien encetat. Crida l'atenció la veracitat de les dades exposades, especialment perquè provenen d'un responsable ministerial. Entre aquestes destaca la distribució desigual de places escolars, amb grans problemes en barriades obreres d'algunes ciutats i en altres zones, l'escolarització amb torn doble, l'escolarització incompleta en algunes escoles, la matrícula excessiva en determinats centres privats i les aules sense condicions. També es refereix a la durada real del calendari escolar, la ràtio, la durada de la jornada i les anomenades permanències.

La importància de la reunió era deguda a la presència de representants del professorat, que Blat considerava fonamentals en el funcionament del sistema educatiu. Reconeixia la seva feina, el seu esforç quotidià a les aules i, especialment, la influència de la seva preparació en la qualitat de l'educació: «Los factores que influyen en la calidad de la enseñanza son diversos, pero el fundamental es, y probablemente será siempre, el nivel de formación científica, cultural y pedagógica del profesor, su personalidad y su dedicación y entrega a la tarea educativa. Concurren también al rendimiento y calidad de la obra educativa otros elementos: programas, métodos, textos, material didáctico, dirección y organización interna de los centros, colaboración familiar y, por supuesto, la capacidad intelectual del alumnado y la relación numérica profesor-alumnos. Por consiguiente, las medidas más eficaces para mejorar la calidad de la educación serán las que tiendan a perfeccionar los sistemas de formación de los profesores y las que faciliten, a los que ya ejercen, su perfeccionamiento continuado. Igualmente puede prestar un concurso muy valioso a esos fines el fomento de la investigación y el desarrollo de experimentaciones pedagógicas, no solamente en Centros pilotos, sino en Centros escolares de régimen normal».⁴⁵

Entre la llarga llista d'actuacions que porta a terme cal destacar, perquè també ho fa Blat mateix, la nova assignatura d'Educació per a la Convivència.⁴⁶ Amb aquesta assignatura es pretenia preparar l'alumnat en l'exercici dels drets i deures de ciutadania, basats en el respecte a les llibertats democràtiques i en l'eliminació de tota resta de formació politicofranquista. L'assignatura es

⁴⁴ Madrid, 27, 28, 29 i 30 de setembre de 1976.

⁴⁵ Carta a Manuel Rodríguez Martín, de l'editorial Escuela Española, 13 de desembre de 1976.

⁴⁶ Ordre de 29 de novembre de 1976 sobre nous continguts en l'EGB. BOE, 3 de desembre de 1976.

va dissenyar per a la segona etapa de l'EGB i incloïa una sèrie de continguts en els quals s'havien d'abordar de manera gradual qüestions relatives a la «dignidad de la persona, a los derechos del ser humano, a los deberes del individuo en relación con la comunidad junto a temas como el trabajo, las instituciones políticas y sociales, las creencias diversas, las ideologías, el origen de los conflictos, la comprensión en el plano nacional e internacional».⁴⁷

Així mateix, es detallaven orientacions metodològiques encaminades a l'organització d'activitats de tipus cooperatiu i solidari, tant a l'interior de l'escola com fora. Blat insisteix que la nova matèria no solament ha de proporcionar coneixements, sinó també actuacions: «En las instituciones educativas se debe practicar la "vivencia", la realidad de los derechos humanos, a través de la solidaridad y la cooperación como formas de vida propias de los alumnos. En ese sentido y con esa intencionalidad es aconsejable el desarrollo de metodologías educativas y de estructuras didácticas que, además de tender a formas más abiertas y más cooperativas de la relación educativa, inciten a la participación de todos los alumnos en actividades comunes que, más allá del conocimiento o de la técnica, conduzcan al "aprendizaje" vivo del valor de los demás en toda empresa humana, sin discriminaciones de ningún tipo».⁴⁸ «Las enseñanzas en el plano cívico-social serán doblemente fecundas en resultados en la medida en que la organización interna de los Centros de enseñanza responda a una concepción liberal y permitan el cultivo y desarrollo de los hábitos de libertad y de responsabilidad. Esto excluye, naturalmente, el autoritarismo —no la autoridad— de quienes dirigen la enseñanza y la pasividad del alumno; eso exige la relación o comunicación entre profesores y alumnos basada en el diálogo, en la orientación y guía por parte del profesor, de un lado, y en la actividad del alumno por otra parte. Enseñar a pensar al alumno, enseñar a aprender, desarrollar su espíritu crítico y de creatividad, no son frases tópicas, sino principios fundamentales en los que debe inspirarse toda acción pedagógica que tienda a dotar al estudiante de una formación sólida en el plano científico-cultural y a prepararle para la vida en un mundo en proceso de cambio acelerado y para el ejercicio responsable de la libertad. El trabajo en equipo, la participación en los órganos directivos del Centro, en el planeamiento de las actividades del mismo y en su ejecución, la celebración de reuniones, la intervención en la elaboración de reglamentos, son otros tantos

⁴⁷ «Entrevista con el Ilmo. Sr. Director General de Educación Básica», *Escuela Española* (15 de desembre de 1976).

⁴⁸ *Educación para la convivencia*. Document mecanografiat, sense data.

medios que pueden contribuir eficazmente al entrenamiento práctico para el siempre difícil ejercicio de los derechos y limitaciones propios de una sociedad democrática». ⁴⁹

Amb el pas del temps seguirà defensant la validesa d'aquesta matèria i la justificarà amb més claredat: «Pasé muchos años fuera de nuestro país y en las numerosas relaciones que tuve con muchos exilados en América y en Francia, siempre sostuve esa posición; reintegrado a España como Director General de EGB me apresuré a incluir en los programas de ese ciclo educativo una nueva materia "Educación para la convivencia" y sigo pensando en que es ese el espíritu que debe infundirse a través del sistema educativo y que debe predominar en todos los ámbitos de la vida nacional». ⁵⁰

La seva dimissió —o cessament— ⁵¹ es produeix durant els últims dies del mes de desembre, després d'una vaga del professorat, ⁵² d'unes declaracions a favor d'avançar l'edat de jubilació del magisteri i del canvi ministerial en què Robles Piquer va ser substituït per Menéndez. ⁵³

A principis dels anys vuitanta torna a la política educativa espanyola, durant el mandat ministerial de Federico Mayor Zaragoza, en ocupar els càrrecs d'assessor en la subsecretaria i de cap del Gabinet Tècnic del Ministre. La tasca que duu a terme és menys coneguda que en les etapes anteriors, però continua sent coherent amb la seva concepció del que havia de ser la planificació i l'administració de l'educació.

En aquest període novament intenta introduir modificacions a la política educativa; insisteix en els temes que seguien constituint un problema i en la manera de resoldre'ls. Promou la creació de distints grups de treball formats per personalitats rellevants que analitzen la situació i proposen mesures concretes d'actuació. ⁵⁴ Aquests grups tracten temes com l'ensenyament de les llengües

⁴⁹ *A los profesores de Educación General Básica*. Document mecanografiat.

⁵⁰ Diverses cartes entre l'Ajuntament de Vinalsa i José Blat (18 de novembre de 1985; 16 de desembre de 1985; 28 de desembre de 1985; 28 de gener de 1986).

⁵¹ «Noticias breves», *ABC* (12 de gener de 1977); SERRANO DE HARO, Agustín «¿Por qué?», *Escuela Española*, núm. 2369, (2 de febrero de 1977).

⁵² «Profesores de EGB, diálogo en Presidencia», *Arriba* (27 de noviembre de 1976). Fotografia en primera pàgina sobre la reunió celebrada durant el quart dia de vaga.

⁵³ «El Director General de Educación Básica, a favor de rebajar la edad de jubilación de los maestros», *Ya* (16 de desembre de 1976).

⁵⁴ *Resumen de actividades del Gabinete Técnico del Sr. Ministro durante el periodo de diciembre 1981 - mayo 1982*. Document mecanografiat en paper amb membrete, sense signar, juny de 1982.

de l'estat i el bilingüisme,⁵⁵ la reforma de la formació del professorat d'EGB,⁵⁶ la relació entre educació i ocupació, i l'elevació del nivell de rendiment i qualitat del sistema educatiu.⁵⁷

Mostra del treball desenvolupat són també els documents que aborden qüestions tan diferents com la disciplina,⁵⁸ els centres pilot,⁵⁹ l'organització ministerial,⁶⁰ o l'organització d'un congrés nacional d'educació.⁶¹ L'últim document d'aquesta etapa de col·laboració ministerial, datat de principis de 1982, es refereix als objectius de la política educativa pels dos anys següents i pot servir d'exemple, i alhora sintetitza les seves anàlisis i preocupacions: «La renovación del sistema educativo, el incremento de su rendimiento y calidad, requiere una amplia y efectiva participación en la concepción y ejecución de las reformas educativas del profesorado, fundamentalmente, de la representación de familias y de otros sectores económicos, sociales y culturales. Esa renovación no se conseguirá por decretos elaborados en gabinetes aislados, sino por la reflexión, el estudio y la acción de unos y otros: de los responsables de la administración educativa y del personal docente. Con ese espíritu y esperanza se concibe la política que a continuación se esboza».⁶²

Al llarg d'unes quantes pàgines exposa els objectius i les línies d'acció necessàries per aconseguir-los: democratització de l'educació i igualtat d'oportunitats educatives; preparació per a la vida activa i educació permanent; rendiment i qualitat del sistema educatiu; educació per a la llibertat responsable, la convivència i la participació en l'obra educativa;

⁵⁵ Format per Lázaro Carreter, Manuel Alvar, Manuel Seco, Guillermo Díaz-Plaja, Adolfo Maíllo, Miguel Siguán, Emilio Lázaro, Montserrat Sala, Carmen Alzuela, Bartolomé Rotger, Joaquina Gallego, Manuel Rico, Gerardo Muñoz, Marc Adell, Narcís Garolera y María Ros. Ordre de 5 d'abril de 1982. BOE, 14 d'abril de 1982.

⁵⁶ Format per Ricardo Marín, Victorino González, Samuel Gento, Joaquín Campillo, Alvaro Buj, M. Teresa Latorre, Manuel Guzmán, M. Teresa López del Castillo, Gregoria Núñez, Coronación Andrés, Teresa Gullón i Rodrigo Juan García. Ordre d'11 de juny de 1982. BOE, 19 de juny de 1982.

⁵⁷ Format pels inspectors generals d'educació general bàsica, batxillerat i formació professional Gómez Dacal, Pérez Iriarte i Cobián.

⁵⁸ *Régimen disciplinario de alumnos. Transcripción de un proyecto en cuya elaboración intervine cuando era Director General de EGB.* Sense data, c. 1982.

⁵⁹ *Centros piloto* (26 de març de 1982).

⁶⁰ *Comentarios de la nota de la Secretaria General Técnica relativa al Consejo Nacional de Educación* (4 de març de 1982).

⁶¹ *Congreso Nacional de Educación.* Document mecanografiat Gabinet Tècnic del Ministre. Sembla de 1982.

⁶² *Fundamentación de los objetivos de la política educativa y científica que a continuación se esboza* (12 de gener de 1982). Document en paper amb membrete del Gabinet Tècnic del Ministre.

política científica; projecció de l'educació i la ciència espanyola a l'exterior, i reforma de l'administració educativa i de la planificació de recursos.

Durant els últims anys és assessor de la UNESCO i col·labora amb el director general, càrrec ocupat aleshores per Amadou Mahtar M'Bow i després per Federico Mayor Zaragoza.

Retornat a València, la relació amb Vinalesa, el seu poble natal, esdevé més estreta. Per aquest motiu, i per finalitzar aquestes pàgines, es transcriuen les paraules que va pronunciar quan es donà a l'escola el nom de José Blat Gimeno: «Me habéis dado la más preciada recompensa a que podía aspirar. Al expresaros mi profunda gratitud por ello, en este día que será inolvidable para mí, hago votos con todos vosotros para que este colegio público, cuyo mismo emplazamiento es un símbolo de acercamiento entre sectores de población distantes en el pasado, cumpla eficazmente con su función de dar una enseñanza de calidad y, sobre todo, que sea una escuela de convivencia, de comprensión y tolerancia, que al promover en las nuevas generaciones el entendimiento mutuo, contribuya a la solidaridad y al progreso de nuestro entrañable pueblo de Vinalesa».⁶³

⁶³ *Memoria del acto inaugural del Colegio Público José Blat Gimeno*. Vinalesa: Ajuntament de Vinalesa, 11 d'octubre de 1986.